

Vogel van het Jaar 2008: de Spotvogel

Egbert Boekema

De Spotvogel was de Vogel van het Jaar 2008 voor Avifauna Groningen, als opvolger van de Dodaars in 2007. Het aantal waarnemingen over 2008 bleef met circa 100 wat achter bij de verwachting. Misschien omdat de verspreiding van de Spotvogel zich steeds meer beperkt tot het open platteland? We hebben net als bij de Dodaars alle waarnemingen uit het heden en verleden op een rijtje gezet. Voldoende voor een update van twee thema's: de verspreiding en de jaarcyclus, waarbij vooral wordt ingegaan op de (zang)activiteit over het seizoen.

Aantallen en verspreiding

Uit de eerste integrale inventarisatie van een flink deel van Groningen, gecoördineerd door Staatsbosbeheer in 1975 in het Zuidelijk Westerkwartier, bleek dat de Spotvogel een vrij algemene soort was met in totaal 251 getelde territoria (Boekema & Ten Cate 1975). In het volgende jaar nam de provincie Groningen het inventariseren over. Uit deze eerste tellingen bleek dat de Spotvogel plaatselijk in redelijke aantallen voorkwam, zoals tien in de bebouwde kom van Marum en vijftien in het recreatiegebied Meerwijk bij het Zuidlaardermeer. In 1983 werd het aantal paren voor de hele provincie op 2000-2500 geschat (Boekema et al. 1983) en in de jaren negentig lag het aantal in dezelfde orde van grootte (Van den Brink et al. 1992). Daarna zette langzaam een daling in, gelijk aan de trend in heel Nederland. In de *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* uit 2002 wordt het Nederlandse bestand voor 1998-2000 op 20.000 paren geschat, tegen 35.000-55.000 in de jaren 1979-1985 (Koffijberg 2002).

Hoe staan we er momenteel voor? We kun-

nen voor zangvogels een ruwe schatting maken als we uitgaan van 5x5 kilometerhokken, waarvan we in Groningen ongeveer 100 complete hebben. Het moet bij een heel ruwe schatting blijven, want we hebben van geen enkel hok een compleet overzicht. In sommige hokken zitten er nog enkele vrij dicht bij elkaar, rond Nienoord bij Leek en Lettelbert zaten in 2008 een stuk of zes te zingen. Op de zeelei zitten ze hier en daar, zoals twee op hoorafstand bij elkaar in Oostum in het Reitdiepdal. In de Dollardpolders zat ruwweg bij elke derde boerderij een Spotvogel. Er zijn echter ook hele stukken waar weinig Spotvogels meer zitten. In de Veenkoloniën en in Haren was de soort nooit dik gezaaid en nu al helemaal niet meer. In 1977 vond ik bijvoorbeeld slechts zes in het hok Oude en Nieuwe Pekela (13-21), wat in de broedvogelatlas van 2002 een witte plek is geworden. Rond Haren lijken er alleen nog enkele in de wijk Oosterhaar te zitten. Ook de stad Groningen laat een gestage achteruitgang zien. Wat impressies uit de stad: in de jaren zeventig waren er nog concentraties, zoals tien op het Selwerderhof in 1971 en zeven aan de noordrand van de stad in 1973. Andere plaatsen in de stad Groningen waren het park Coendersborg, de bosjes tussen het Engelse Kamp en de Helperzoom (1974), het Damsterdiep (1977) en het sportpark in de wijk Vinkhuizen (1974). In de jaren tachtig en negentig waren er geen concentraties meer, maar nog wel plekken met meer dan één territorium: twee bij het zwembad de Papiermolen (1982), twee in het Stadspark (1982) en twee in de bosjes bij het chemisch laboratorium op het universiteitsterrein in Paddepoel (1993). Vogels zaten tot dicht

Spotvogel – 6 juni 2007

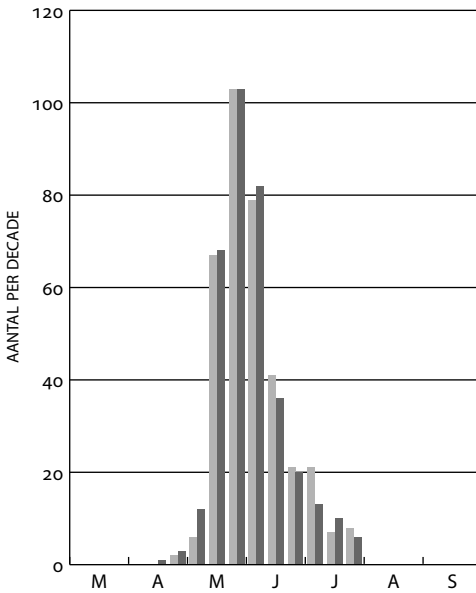
bij de binnenstad: er zat jarenlang een vogel te zingen op het spoorwegtalud in de Oranjebuurt (minstens tot 1990, maar nu al jaren niet meer). In de wijken Selwerd en Paddepoel is de Spotvogel nu compleet verdwenen, maar op het open platteland net buiten Groningen is er nog een goede kans op een Spotvogel, zoals in Dorkwerd (vanaf 2000 vrijwel jaarlijks, maar niet in 2008) en in de omgeving van Noorddijk.

Samengevat: er zijn nog wel wat hokken met ongeveer tien Spotvogels, bijna allemaal in de kleigebieden, maar er is ook menig hok dat er minder heeft. De conclusie is dat er ruwweg nog 500-1000 territoria over zijn. Als we nu terugkijken naar vroeger, dan zien we ook pas goed hoe sterk de

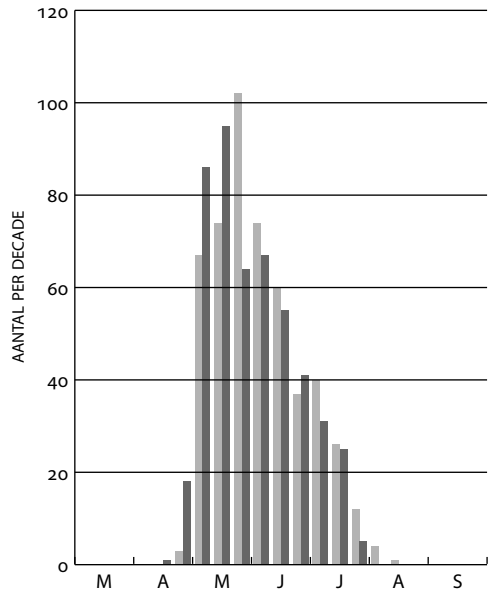
soort achteruit is gegaan. Op 19 mei 1967 constateerde W. Loo de bijvoorbeeld dat in elke flinke boerderijtuin in Meeden een Spotvogel zat. Dit moet voor een groot deel van Groningen hebben gegolden.

Jaarcyclus

Wanneer arriveren de eerste zangvogels? Veel waarnemers houden aankomsten bij en uit oude gepubliceerde waarnemingen blijkt dat fenologie ook 100 jaar geleden al een thema was. Op 5 mei 1916 nam een waarnemer zijn eerste Spotvogel van dat jaar in Grijpskerk waar (Ardea 6: 12). Een andere waarnemer uit Musselkanaal merkte in de jaren 1950-1953 de eerste vogels steeds tussen 3 en 6 mei op (Limosa 26: 104). Wijlen

Figuur 1. Zangactiviteit van de Spotvogel per decade. Verloop in 1961-1999 (355 waarnemingen, lichte balken), verloop in 2000-2008 (420 waarnemingen, donkere balken). De waarnemingen van 2000-2008 zijn genormaliseerd op die van 1961-1999.

Figuur 2. Zangactiviteit van de Tuinfluiter per decade. Verloop in 1976-2000 (500 waarnemingen, lichte balken), verloop in 2001-2007 (950 waarnemingen, donkere balken). De waarnemingen van 2001-2007 zijn genormaliseerd op die van 1976-2000.

C.P. Sikkema hoorde in de jaren 1970-1977 de eerste vogel gemiddeld op 8 mei. Over achttien jaren in de periode tot 1982 was de gemiddelde datum 5 mei, met als vroegste datum 23 april (Boekema et al. 1983). Het lijkt erop dat in de warme jaren sinds 2000 veel vogels eerder terugkomen en/of eerder zijn gaan broeden, zoals de Grote Bonte Specht, waar een nest met jongen al van tientallen meters afstand te horen is. De Grote Bonte Spechten in Groningen zijn vermoedelijk de laatste 30 jaar één tot twee weken vroeger gaan broeden, want in de jaren zeventig van de twintigste eeuw werden vrijwel alle nesten met jongen in juni opgemerkt (twaalf, tegen één in mei). In de 21e eeuw werden veertien nesten in mei gevonden tegen zeventien in juni. Hoe staat het met de Spotvogel? Nesten zijn niet zo eenvoudig te vinden, de jongen laten een muisachtig gepiep horen. Uit

de waarnemenrubriek op de website van Avifauna Groningen blijkt dat de gemiddelde aankomstdatum sinds 2001 is vervroegd naar 27 april, met als vroegste datum 15 april. Maar wat kunnen we hier nu precies uit concluderen? Niet al te veel. Ten eerste moeten we vaststellen dat het aantal waarnemers gestaag is gegroeid, en dat betekent dat we tegenwoordig met enkele honderden Groningse waarnemers niet alleen de 'eerste' Spotvogel opmerken, maar ook de 'aller-allereerste'. Dat zijn dus toevalstreffers, want er zijn in april vrijwel geen Spotvogels en de schrijver heeft er nog nooit een in april gehoord. Ten tweede kunnen we met fenologie weinig doen omdat er slechts één inputgegeven per jaar bij komt. Fenologie gaat dan ook niet veel verder dan leuke 'spielerei'. We kunnen beter naar grotere verzamelingen van gegevens kijken, zoals het vergelijken van zangpatronen over

het jaar. Van een aantal algemene soorten heeft de schrijver dergelijke patronen van zangactiviteit voor Groningen vervaardigd, hoofdzakelijk uit het dagelijks turven op een vaste route door de wijk Paddepoel in Groningen. Van de Winterkoning werden circa 12.000 zingende vogels verwerkt, zie ook Boekema (2005).

Hoe is het patroon van de Spotvogel? Er zijn bijna 800 waarnemingen verzameld, inclusief archiefwaarnemingen en waarnemingen van de website. Lang niet zo veel als van een algemene soort als de Winterkoning, maar wel genoeg om een beeld te krijgen van het verloop van de zangactiviteit. Spotvogels zijn in vier maanden van het jaar zingend waargenomen, namelijk april, mei, juni en juli (figuur 1). Er is één uitzondering, van een zingende vogel op 3 september 1984 te Stadskanaal (H. Dijkstra, het Vogeljaar 32: 271). De top van de maximale zangactiviteit die niet meer dan een dag of 25 beslaat, ligt rond eind mei. We hebben de waarnemingen voor deze en de vorige eeuw apart genomen. Door de twee sets van 355 en 420 waarnemingen te wegen (normaliseren heet dat met een exact woord), zouden de balken van de decades ongeveer even lang moeten zijn als de activiteit gelijk was gebleven. Er is uiteraard altijd een beetje variatie vanwege het feit dat de zangactiviteit afhankelijk is van weer en wind, toeval en het feit dat gegevens nooit helemaal gelijkmatig over de tijd zijn gespreid. Maar het blijkt dat de meeste grijze en zwarte balken vrijwel even lang zijn, wat aangeeft dat de piek in deze eeuw niet naar voren is verschoven, zoals bijvoorbeeld bij de Tuinfluiter het geval is (figuur 2). De Tuinfluiter begint recentelijk eerder met zingen, en houdt er ook vroeger mee op. Bij de Spotvogel lijkt dit niet het geval, het aandeel waarnemingen uit juli ligt in deze eeuw en in de vorige eeuw op circa tien procent. Wel zijn er sinds 2000 iets meer vogels in begin mei gehoord, en ook hele vroege in april, zoals eerder genoemd. Waarnemingen die overduidelijk als eerste waarneming zijn ingevoerd, zijn niet voor de figuur meegenomen als vervolgwaaarnemingen ontbreken. Welke conclusies we

hieruit mogen trekken, is uiteraard een lastige vraag. De Tuinfluiter is in aantallen tamelijk stabiel gebleven of ietsje achteruit gegaan en de Spotvogel is zeer sterk gekelder. Het gaat te ver om te stellen dat de Tuinfluiter, in tegenstelling tot de Spotvogel, zich heeft kunnen handhaven door eerder te gaan broeden. Er zijn heel veel factoren die een rol kunnen spelen, zoals overwinteren. Feit is wel dat de broedvogelatlas vermeldt dat tegenover de afname in Nederland een toename in Scandinavië staat, dus het zou best eens kunnen zijn dat Spotvogels het hier moeilijker hebben gekregen door klimaatveranderingen. Bij afname worden vaak de minder goede biotopen het eerst verlaten. Voor onze provincie zijn dit vooral de zandgronden en de bebouwde kommen geweest.

Literatuur

- Boekema, E.J. & C. Ten Cate 1975. *Avifauna van het Zuidelijk Westerkwartier. Staatsbosbeheer Groningen.*
- Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983. *De vogels van de provincie Groningen. Groningen.*
- Boekema, E. 2005. *Zangactiviteit het jaar rond aan de stadsrand van Groningen. Het Vogeljaar 53:15-23.*
- van den Brink, H., J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg 1992. *Vogelatlas van Groningen. Groningen.*
- Koffijberg, K. 2002. *Spotvogel Hippolais icterina. pp 384-385 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Leiden.*